

Ką apie alkoholio vartojimo kultūrą atskleidžia darbuotojų blaivumo patikros rezultatai Lietuvos įmonėse?

ILONA TAMUTIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

DAUMANTAS STUMBRYŠ

Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka. *Standartizuoti mirtingumo dėl alkoholio vartojimo rodikliai Lietuvoje yra vieni iš aukščiausių tarp visų Europos Sąjungos šalių, o nesaikingas alkoholio vartojimas yra įvardijamas kaip viena iš pagrindinių aukšto vidutinio amžiaus vyrų mirtingumo lygio priežasčių. Lietuvoje atlikta nemažai epidemiologinių ir visuomenės sveikatos tyrimų, kuriuose nagrinėjamos su alkoholio vartojimu susijusios visuomenės sveikatos problemos, tačiau mažai dėmesio skiriama tyrimams, kuriuose nagrinėjamas alkoholio vartojimas darbo vietoje. Šis tyrimas yra pirmasis, kuriame nagrinėjami unikalūs Lietuvos darbuotojų blaivumo patikros rezultatai. Iš viso buvo atlikta 2626903 blaivumo patikros testų analizė. Testai skirtingose Lietuvos įmonėse buvo atliekami nuo 2018 m. sausio mėn. 1 d. iki 2018 m. gruodžio mėn. 31 d. Statistinė duomenų analizė atskleidė, kad 0,32 proc. visų blaivumo patikros testų buvo teigiami. Testų dažnio rodikliai varijavo priklausomai nuo savaitės dienos ir mėnesio. Didžiausios teigiamų testų dažnio reikšmės buvo užfiksuotos vasarą. Pirmadienis iš kitų savaitės dienų išsiskyrė itin aukštomis rodiklio reikšmėmis. Tai liudija žalingo alkoholio vartojimo kultūros laisvalaikiu apraiškas Lietuvoje ir iš to išplaukiančią alkoholio žalą darbui. Alkoholio žala darbui siejama ne tik su girtumu, bet ir pagirių sindromo keliamomis pasekmėmis. Alkoholio patikros sistema galėtų būti efektyvi prevencinė priemonė siekiant išvengti rizikų, kurios kyla dėl apsvaigusių darbuotojų.*

Reikšminiai žodžiai: *alkoholio koncentracija kraujyje, alkoholio kontrolė, alkoholio vartojimo kultūra, blaivumo patikra darbe, žalingas alkoholio vartojimas.*

Įvadas

Moksliniuose ir viešuosiuose debatuose išskiriami du pagrindiniai alkoholio vartojimo tipai: saugus ir žalingas alkoholio vartojimas (Tamutienė 2014). Tyrimuose nagrinėjama, kaip alkoholio vartojimo kultūra susijusi su

suvartojamo alkoholio kiekiu, alkoholio vartojimo trukme ir poveikiu žmogaus organizmui (Drummond-Lage et al. 2018; Aas et al. 2018). Žalingas alkoholio vartojimas siejamas su žala geriančiojo sveikatai ir artimiausiai socialinei aplinkai: šeimai, draugams, visuomenei, darbdaviams ir bendradarbiams (Room et al. 2010). Šiame straipsnyje nagrinėjama viena iš alkoholio žalos prevencijos priemonių – blaivumo patikra darbo vietoje. Tyrimo metu gauti blaivumo patikros rezultatai interpretuojami remiantis žalingo alkoholio vartojimo ir alkoholio vartojimo kultūros koncepcijomis.

Moksliniai tyrimai rodo, kad piktnaudžiavimas alkoholiu dažnai būna susijęs su problemomis darbe: mažesniu darbo našumu ir prastesne atliktų užduočių kokybe, neatvykimu į darbą, socialinėmis problemomis darbo vietoje, nelaimingais atsitikimais ir ligomis. Alkoholio vartojimo problemos gali būti tiesioginės ir netiesioginės. Tiesioginės problemos darbe pasireiškia dėl intoksikacijos alkoholiu ir pagirių sindromo. Netiesioginės – yra su alkoholiu siejamų ligų ir sutrikimų rezultatas. Šias problemas reikia spręsti atsižvelgiant ir į darbuotojo, ir į įmonės interesus. Ypač tais atvejais, kai darbas susijęs su rizika. Pavyzdžiui, transporto, statybų, chemijos pramonės industrijoje ir sveikatos priežiūros ar kituose aptarnavimo sektoriuose. Šalys draudžia neblaivumą darbe ir taiko įvairius prevencinius metodus, nes darbdaviai yra įpareigoti valdyti su alkoholiu susijusias rizikas (Tobutt 2012).

Viena iš priemonių alkoholio keliamoms problemoms darbe valdyti yra blaivumo patikros. Priklausomai nuo siekiamo tikslo diegiami įvairūs blaivumo patikrų testai. Pavyzdžiui, siekiant priimti į darbą darbuotojus rekomenduojama naudoti plaukų testą, nes jis parodo alkoholio ar kitų psichoaktyvių medžiagų buvimą organizme net po jo vartojimo praėjus savaitėms ar mėnesiams. Siekiant, kad į darbo vietą nepatektų apsvaigę nuo alkoholio asmenys, dažniausiai taikomi oro lašeliniai testai, o įvykus nelaimingiems atsitikimams – šlapimo ir kraujo testai, nes jais alkoholio vartojimą galima nustatyti tiksliau (Tsanaclis, Wicks 2015). Tyrimai, susiję su neblaivumu darbe valdymu, dažniausiai sufokusuoti į transporto ar kitus padidintos rizikos sektorius (Brown, Rhinds 2019). Transporto sektoriuje nuo 0,4 iki 1,4 proc. testų rezultatai būna teigiami (Gjerde et al. 2008; Yonamine et al. 2013). Tačiau šių testų rodmenys kinta priklausomai nuo blaivumo patikrų įdiegimo darbo vietoje laiko. Pavyzdžiui, JAV statybų industrijoje testavimas sužalojimų darbe skaičių sumažino 50 proc., ir toks rezultatas buvo pasiektas nuo testavimo įvedimo praėjus 2 m. JAV karo sektoriuje nuo 1980–1990 m. alkoholio ir kitų narkotinių medžiagų paplitimas sumažėjo nuo 28 iki 5 proc., o teigiamų testų – nuo 48 iki 3 proc. (Brown, Rhinds 2019, 310). Kitais tyrimais nustatyta, kad vairuotojų blaivumo patikros sumažina autoavarijų skaičių maždaug 20 proc. (Elder et al. 2002). Apibendrinant aptartus tyrimus, galima teigti, kad blaivumo patikros turi teigiamą

poveikį mažinant alkoholio žalą darbui (Brown, Rhinds 2019; Pidd, Roch 2014; Marques et al. 2014; Snowden et al. 2007; Brady et al. 2009).

Kitas su alkoholio vartojimo kultūra ir alkoholio žala darbui susijęs tyrimų laukas yra pagirios. Pagirios yra dažniausia nesaikingo alkoholio vartojimo pasekmė. Daug ir įvairių simptomų, pasireiškiančių kitą dieną po nesaikingo alkoholio vartojimo, vadinama pagiriomis (Verster et al. 2013). Marith Van Schroienstein Latman ir kolegės (2016, 153) alkoholinių pagirias apibrėžia taip: „fizinį ir mentalinių simptomų kombinacija, patiriama kitą dieną po nesaikingo gėrimo epizodo, prasidedanti, kai alkoholio koncentracija kraujyje artėja prie nulio“.

Pagirios po alkoholio vartojimo yra plačiausiai paplitusi ir didžiausia problema Norvegijos darbo vietose, lemianti neatvykimą į darbą ir neefektyvų darbą (Gjerde et al. 2010). Neefektyvus darbas apibūdinamas *prezenteizmo* (angl. *presenteism*) sąvoka, kuri apibrėžiama sutrikusiu darbo atlikimu, sąlygotu darbo kokybės ir kiekybės pablogėjimo, sutrikusio situacijos vertinimo, sprendimų priėmimo pablogėjimo, sumažėjusio reagavimo laiko ir veiksmingumo, padažnėjusių klaidų. Šie procesai gali pasireikšti, kai alkoholio kraujyje jau nerandama, ir tai dažnai susiję su miego trūkumu ir dehidratacija (Brown, Rhinds 2019, 302). Kristin Buvik ir kolegų (2018) atlikta studija atskleidė, kad per paskutinius 12 mėnesių 1–2 proc. darbuotojų neišėjo į darbą visą dieną, 2 proc. – vėlavo ateiti į darbą, 11 proc. – teigė, kad dirbo neefektyviai dėl alkoholio vartojimo praėjusią dieną. Autoriai nustatė, kad su alkoholiu susietas neatvykimas į darbą ir buvimas darbe pagiringam lemia daug ekonominių ir praktinių problemų. Vadovai nurodė, kad išleidžia daug resursų ir pastangų net vieninteliam atvejui. Tyrimo rezultatai parodė, kaip nesaikingai alkoholį vartojančio asmens buvimas negatyviai paveikia platesnę psichosocialinę aplinką, sukuria darbo vietos nesaugumo problemą. Dėl darbuotojo gerovės ir negatyvios reakcijos baimės problema gali išlikti ilgus metus. Su alkoholio vartojimu darbo vietoje susietos problemos darbuotojui gali sąlygoti ilgalaikes negatyvias pasekmes (Buvik et al. 2018).

Lietuvoje alkoholio vartojimo žalos darbui tyrimų, paremtų blaivumo patikrų darbo vietoje ar anketinių apklausų duomenimis, labai trūksta. Lietuvos gyventojų anketine apklausa grįstą studiją publikavo Narkotikų, tabako ir alkoholio departamentas (2014). Šio tyrimo duomenimis, alkoholinių gėrimų darbovietėse visiškai nevartoja 55 proc. dirbančiųjų. Bent kartą per paskutinius 12 mėn. alkoholį darbe vartojo 15 proc., o į darbą atėjo bent kartą apsvaigę nuo anksčiau vartoto alkoholio 6 proc. respondentų. 43 proc. šios apklausos dalyvių nurodė, kad jų darbo vietoje yra priimtina vartoti alkoholinius gėrimus ypatingomis progomis (per gimtadienius, naujuosius metus ir kt.). Pusei darbe alkoholį vartojusių respondentų tai daryti leido darbdavys. Apskritai visų Lietuvos dirbančiųjų mastu naujesnių visuomenės

apklausų duomenų nėra. Šiek tiek daugiau studijų apie vairavimą išgėrus. Slavinskienė (2015) tyrinėjo alkoholio vartojimo ir rizikingo vairavimo sąsajas tarp vairuotojų, netekusių teisės vairuoti transporto priemonę. Nustatyta, kad tiek vyrai, tiek moterys, pasižymėję didesniu alkoholio vartojimo problemišku, dažniau sukeldavo autoįvykius ir pažeisdavo kelių eismo taisykles. Audronės Astrauskienės ir Laimos Bulotaitės (2011) tyrimo rezultatai parodė, kad vairavimas apsvaigus nuo alkoholio susijęs su alkoholio vartojimo dažnumu ir išgeriamo alkoholio kiekiu.

Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu (2006) dėl leidžiamos alkoholio koncentracijos nustatymo darbo metu, kraujyje leidžiama etilo alkoholio koncentracija darbo metu – 0,2 promilės. Jeigu alkoholis vartotas pagal protokolo reikalavimus arba alkoholio vartojimas susijęs su gamybos, technologiniu ar kitais procesais, kurių metu alkoholis vartotas pagal darbdavio nustatytus reikalavimus vietiniuose (lokaliuose) norminiuose teisės aktuose, leidžiama etilo alkoholio koncentracija darbo metu – 0,4 promilės. Remiantis LR Darbo kodekso 49 straipsnio pirmu punktu, „jeigu darbuotojas pasirodė darbe apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar toksinių medžiagų, darbdavys tą dieną (pamainą) jį nušalina nuo darbo, neleisdamas jam dirbti ir nemokėdamas darbo užmokesčio“ (49 str.). Valstybinė darbo inspekcija pateikia rekomendacijas, kaip turi elgtis darbdaviai, jei kyla įtarimų, kad darbuotojas į darbą atėjo neblaivus arba alkoholi vartojo darbe. Rekomendacijose minimas stebėjimo metodas (kvapas, vaizdas ir pan.). Darbdaviai gali naudoti ir alkotesterius. Beje, transporto sektoriuje tikrinti blaivumą prieš vairuotojui pradėdant reisą yra privaloma.

Šio tyrimo tikslai – nustatyti teigiamų neblaivumo patikros testų dažnį Lietuvos įmonėse ir įvertinti šio dažnio dinamiką 2018 m., o gautus duomenis interpretuoti remiantis žalingo alkoholio vartojimo ir alkoholio vartojimo kultūros koncepcijomis.

Tyrimo duomenys ir metodai

Straipsnyje nagrinėjami darbuotojų neblaivumo patikros testų duomenys. Duomenų šaltinis – UAB „Inovatyvių procesų sprendimai“ darbuotojų blaivumo patikros sistema *dirbkblaivus.lt*, kuria remiantis buvo atliekama rutininė ir atsitiktinė darbuotojų blaivumo patikra Lietuvos įmonėse¹. Patikra buvo atliekama alkotesteriu *Alcotester IPS-AI*, kuris patvirtintas 2016 m. spalio 28 d. Lietuvos metrologijos inspekcijos išduotu sertifikatu Nr. 2520².

1 Vytauto Didžiojo universiteto ir UAB „Inovatyvių procesų sprendimai“ bendradarbiavimo sutartis Nr. 2018-03-21 No.1-46.

2 Patikros sistema atitinka standartus: LST EN 60068-230:2006; LST EN 60068-2-1:2007; LST EN 60068-2-2:2007; LST EN ISO 3744:2011; LST EN ISO 111204:2010-09/P:2014; LST EN 15964:2011. (Lietuvos metrologijos inspekcija, 2016).

Autorių žiniomis, tai yra vienintelė duomenų bazė Lietuvoje, kurioje fiksuojami tokie darbuotojų blaivumo patikros duomenys. Pagrindinis surinktų duomenų privalumas yra jų kiekis. Duomenų rinkinyje buvo kaupiama ši informacija: patikros data ir tikslus laikas, įmonės ir darbuotojo identifikavimo numeris, patikros metu užfiksuota alkolotesterio reikšmė. Pagal gautus duomenis buvo apskaičiuotos vidutinės darbuotojų neblaivumo patikros testų reikšmės, įvertintas neblaivumo paplitimo dažnis bei jo pokyčiai laike. Patikros metu buvo iškvėpiamame ore matuojama alkoholio koncentracija, kuri buvo konvertuojama į alkoholio koncentraciją kraujyje promilėmis. Tyrimo metu atlikta analizė paremta aprašomosios statistikos metodais. Prieš atliekant statistinę analizę, duomenų rinkinys buvo išvalytas: iš rinkmenos buvo pašalinti įrašai, kuriuose atliekamas alkolotesterio testavimas ar kalibravimas.

Darbuotojų blaivumo patikros įmonėse atliktos nuo 2018 m. sausio mėn. 1 d. iki 2018 m. gruodžio mėn. 31 d. Iš viso duomenų rinkmenoje buvo 161 įmonės darbuotojų blaivumo patikros testų rezultatai. Duomenų rinkinį sudarė 2 626 903 įrašai. Statistinę duomenų analizę atliko straipsnio autoriai, kurie dirbo tik su koduotais, anonimiškais duomenimis. Pirminės analizės metu gauti rezultatai paskelbti tarptautinėse mokslinėse konferencijose Norvegijoje ir Olandijoje, o šiame straipsnyje pristatomi rezultatai iki šiol nebuvo skelbti jokiuose kituose mokslo leidiniuose ar renginiuose.

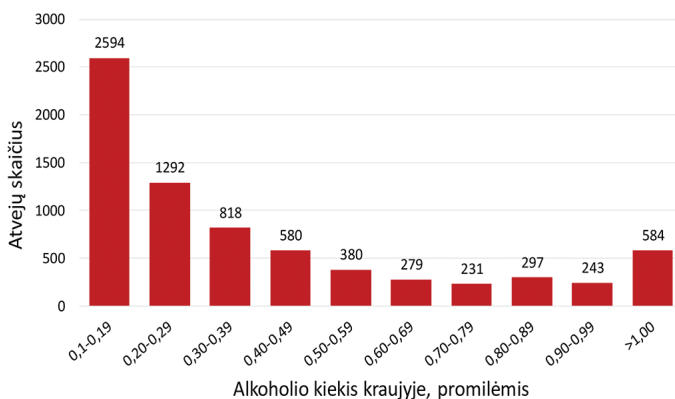
Svarbu pažymėti, kad duomenų rinkinys turi trūkumų. Šie trūkumai daugiausia susiję su tuo, kad blaivumo patikros duomenys buvo renkami ne siekiant atlikti šių duomenų analizę, bet užtikrinti, kad nė vienas neblaivus darbuotojas nepatektų į darbo vietą. Dėl to duomenyse nėra informacijos apie patikros tipą (rutininę ar atsitiktinę), darbuotojo sociodemografinius požymius (amžius, lytis, išsilavinimas, šeiminė padėtis, gyvenamoji vieta ir pan.). Taip pat negalima atlikti neblaivumo patikros dažnių analizės pagal darbuotojų identifikavimo numerius, nes kai kurios įmonės nesuteikia atskirų identifikavimo numerių visiems darbuotojams (dažniausiai dėl to, kad yra atliekama tik atsitiktinė blaivumo patikra). Individualaus lygmens informacija apie darbuotojus leistų atlikti išsamesnę analizę, kuri galėtų atskleisti vertingas įžvalgas apie neblaivių darbuotojų paplitimą skirtingose sociodemografinėse darbuotojų kategorijose. Duomenų rinkinyje nebuvo 2018 m. kovo 28 – balandžio 2 dienos duomenų arba šiomis dienomis patikrų skaičius buvo per mažas statistinei analizei atlikti (mažiau negu 15 atvejų). Todėl atliekant dažnių vidurkių pagal savaitės dienas ir mėnesius analizę, šių dienų reikšmės buvo pakeistos atitinkamo mėnesio ir savaitės dienų reikšmių vidurkiais.

Vis dėlto, nepaisant išvardytų trūkumų, gauti duomenys apie teigiamų testų pasiskirstymo dažnį leidžia daryti vertingas įžvalgas apie tai, kuriomis savaitės dienomis ir mėnesiais darbuotojai dažniausiai atvyksta į darbo vietą

neblaivūs. Nepaisant to, kad tyrimas nėra reprezentatyvus, duomenų gausa ir tyrimo laikotarpis leidžia daryti išvadas apie apsvaigusią nuo alkoholio darbuotojų paplitimą ne tik tyrimo imties, bet ir visoje Lietuvoje.

Tyrimo rezultatai

Tyrimo metu išnagrinėti 2626903 neblaivumo patikros atvejai, atlikti 2018 m. Nustatyta, kad iš jų 8409, arba 0,32 proc., patikros testų reikšmės buvo didesnės nei 0,1 promilės. Kitaip tariant, 1000 patikrų vidutiniškai teko 3,2 atvejų, kai alkoholio koncentracija kraujyje viršijo 0,1 promilės reikšmę. Atliekant teigiamų patikros testų duomenų analizę, mažesnės nei 0,1 promilės reikšmės nebuvo nagrinėjamos. Analizės rezultatai rodo, kad vidutinis alkoholio kiekis kraujyje siekė 0,41 promilės, 35,54 proc. teigiamų testų reikšmių buvo ne didesnės nei 0,2 promilės, 64,46 proc. teigiamų testų reikšmių buvo ne didesnės nei 0,4 promilės (1 pav.). Taigi galima daryti prielaidą, kad dauguma neblaivių darbuotojų į darbą atėjo pagirinti. Be to, 49,4 proc. patikros testų buvo atlikta rytinėmis valandomis – nuo 4:00 iki 9:00 valandos ryto.

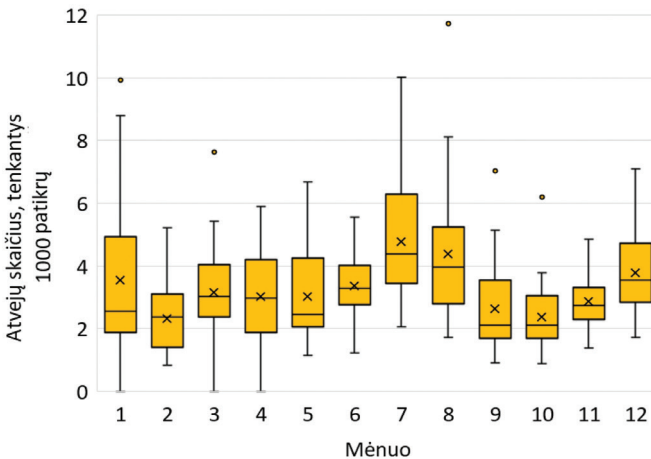

1 PAV. TEIGIAMŲ BLAIVUMO PATIKROS TESTŲ, ATLIKTŲ 2018 M., PASISKIRSTYMAS PAGAL ALKOHOLIO KIEKĮ KRAUJYJE PROMILĖMIS

Atliekant teigiamų testų dažnio pasiskirstymo analizę, buvo apskaičiuotas kiekvienos metų dienos teigiamų blaivumo patikros testų dažnis. Ši metodika leido įvertinti, kuriais mėnesiais ir kuriomis savaitės dienomis teigiamų testų dažnis yra didžiausias. Gauti rezultatai gali būti vertinami ne tik per mokslinio naujumo, bet ir praktinio pritaikomumo prizmę. Darbdaviai, žinodami, kada yra didžiausia rizika, kad darbuotojas ateis į darbą neblaivus, gali efektyviau taikyti blaivumo patikros priemones, taip išvengdami darbo našumo mažėjimo ir nelaimingų atsitikimų darbe.

Nagrinėjant teigiamų patikros testų, atliktų 2018 m., dažnio pasiskirstymą nustatyta, kad rodiklio reikšmės vidurkis reikšmingai skyrėsi skirtingais metų mėnesiais ($p < 0,001$). Didžiausia šio rodiklio vidurkio reikšmė buvo liepos ir rugpjūčio mėnesiais. Šiais mėnesiais vidutinė teigiamų testų dažnio vidurkio reikšmė siekė atitinkamai 4,79 ir 4,38 atvejo iš 1000 patikrų (2 pav.). Liepos ir rugpjūčio mėnesių reikšmių vidurkiai reikšmingai skyrėsi nuo metų vidurkio ($p < 0,001$ ir $p = 0,008$). Didelės šio rodiklio vidurkio reikšmės buvo ir sausio bei gruodžio mėnesiais, atitinkamai – 3,54 ir 3,77 atvejo. Tačiau skirtumai nebuvo statistiškai reikšmingi. Aukštos rodiklio reikšmės vasarą ir žiemą galėtų būti siejamos su šventiniu ir atostogų laikotarpiu. Ypač išsiskyrė kai kurios po šventinės dienos. Pavyzdžiui, sausio 2 d. rodiklio reikšmė buvo 8,78 atvejo 1000 patikrų.

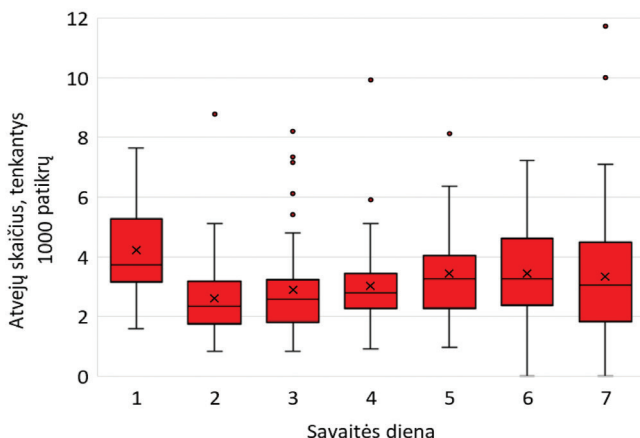
Mažiausios rodiklio reikšmės buvo vasario mėnesį – 2,33 atvejo 1000 patikrų. Vasario mėnesio reikšmių vidurkiai reikšmingai skyrėsi nuo metinio vidurkio ($p < 0,001$). Rugsėjo, spalio ir lapkričio mėnesių vidurkių reikšmės taip pat buvo reikšmingai mažesnės už metų vidurkį ($p = 0,023$, $p < 0,001$ ir $p = 0,036$). Vasario ir liepos mėnesių teigiamų testų dažnio vidurkio reikšmės skyrėsi 2,05 karto. Beje, skirtingaisiais mėnesiais skyrėsi ir vidutinio alkoholio kiekio kraujyje rodiklio reikšmė. Didžiausia reikšmė užfiksuota sausio mėnesį – 0,58 promilės, mažiausia – vasario – 0,33 promilės.

2 PAV. TEIGIAMŲ BLAIVUMO PATIKROS TESTŲ DAŽNIO PASISKIRSTYMAS SKIRTINGAIS 2018 M. MĖNESIAIS ($p < 0,001$)

Teigiamų testų dažnio pasiskirstymo skirtingomis savaitės dienomis analizė atskleidė, kad dažniausiai darbuotojai į darbą neblaivūs ateina pirmadieniais. Pirmąją savaitės dieną vidutinė teigiamų testų dažnio vidurkio reikšmė siekė atitinkamai 4,22 atvejo 1000 patikrų. Rodiklio reikšmė

statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo metų vidurkio ($p < 0,001$). Mažiausia šio rodiklio reikšmė užfiksuota antradieniais – 2,60 atvejo. Rodiklio reikšmė taip pat statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo metų vidurkio ($p = 0,002$).

3 PAV. TEIGIAMŲ BLAIVUMO PATIKROS TESTŲ DAŽNIO PASISKIRSTYMAS SKIRTINGOMIS 2018 M. SAVAITĖS DIENOMIS ($p < 0,001$)

Apibendrinimas ir diskusija. Tyrimas atskleidė, kad 0,32 proc. darbuotojų išskvepiamame ore rasta alkoholio. Nors dėl metodikų skirtumų rezultatus yra sunku palyginti, vis dėlto galima paminėti, kad Norvegijoje atlikto tyrimo metu nustatyta, jog tarp motorinių transporto priemonių vairuotojų teigiamų alkoholio patikros testų dažnis siekė 0,4 proc. (Gjerde et al. 2008). Brazilijoje, San Paule, atlikto panašaus tyrimo rezultatai rodo, kad tarp sunkvežimių vairuotojų teigiamų testų dažnis siekė 1,44 proc. (Yonamine et al. 2013). Lietuvoje mažesnis teigiamų testų dažnis gali būti siejamas su paplitusia rutinine blaivumo patikra, kai testai atliekami kiekvieną kartą atėjus į darbą. Taigi dalis darbuotojų žino, kad apsvaigę nuo alkoholio patekti į darbo vietą neturės galimybių.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad vidutinis alkoholio kiekis darbuotojų iškvėptame ore siekė 0,41 promilės. Pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 11 straipsnį, asmuo vadinamas neblaiviu, kai nustatomas 0,41 ir daugiau promilių girtumas. Trečdalis visų teigiamų testų nustatytas alkoholio kiekis buvo nuo 0,1 iki 0,2 promilių. Remiantis Lietuvos teisės aktais, tai yra leistina riba. Galima daryti prielaidą, kad darbuotojai, kurių blaivumo patikros rezultatai neviršijo leistinos ribos, nesaikingai vartojo alkoholį darbo išvakarėse. Teigiamų patikros testų dažnis padidėdavo po savaitgalių ir švenčių dienų.

Anksčiau atliktų tyrimų rezultatai rodo (Veryga et al. 2013), kad Lietuvoje 19,8 proc. 15–74 m. amžiaus gyventojų alkoholį vartoja rizikingai – žalingai

ar yra priklausomi nuo alkoholio. Tarp vyrų toks pavojingas alkoholio vartojimas nustatytas beveik 3 kartus dažniau nei tarp moterų, atitinkamai 31,0 ir 9,5 proc. Šio tyrimo rezultatus galima sieti su alkoholio vartojimo kultūra, kuri dar vadinama išgertuvių kultūra (angl. *binge drinking*). Išgertuvių metu dažniausiai yra išgeriamas didelis kiekis alkoholio. Alkoholio vartojimas gali trukti kelias dienas iš eilės. Greta to, blaivumo patikros dažnių pasiskirstymo analizės rezultatai koreliuoja su kitų epidemiologinių tyrimų metu gautomis išvadomis. Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, kad mirtingumas nuo apsinuodijimo alkoholiu ir su alkoholiu siejamomis mirties priežastimis padidėja sekmadieniais ir pirmadieniais (Chenet et al. 2001; Jasilionis 2003).

Darbuotojai, kurių darbo vietose buvo įdiegta blaivumo patikros sistema, žinojo, kad atėjus į darbą bus tikrinamas jų blaivumas. Vis dėlto dalis darbuotojų rizikavo galimai netekti darbo ar gauti darbinės nuobaudas atėdami į darbą pagirinti. Anos Paulos Drummond-Lage su kolegomis atlikta (2018) eksperimentinė studija atskleidė, kad išgėrus grynojo alkoholio 0,5 g 1 kg kūno svorio, alkatosteris gali fiksuoti teigiamą rodiklį iki 6 val. Paprasčiau tariant, 70 kg sveriantis žmogaus, išgėręs 7 proc. stiprumo pusę litro alaus, tik po 6 valandų gali būti tikras, kad alkatosteris rodys neigiamą rezultatą. Taigi galima daryti prielaidą, kad dalis darbuotojų vartojo nedidelį kiekį alkoholio likus mažiau nei 6 valandoms iki darbo pradžios arba vartojo gana didelį kiekį alkoholio dieną prieš ir nespėjo išsiblaivyti.

Tyrimo metu gauti duomenys leidžia daryti prielaidą, kad nedidelis alkoholio kiekis gali būti siejamas su alkoholio pagirių sindromu, kuris priklausomai nuo laiko gali pasireikšti ir esant nulinei alkoholio koncentracijai kraujyje. Pasireiškiant pagirioms itin nukenčia darbo produktyvumas, nes mažėja našumas (Aas et al. 2017). Trečdalis visų teigiamų testų nustatytas alkoholio kiekis buvo didesnis nei 0,41 promilės. Vadinasi, šie darbuotojai atvyko į darbą neblaivūs. Priklausomai nuo šių darbuotojų darbo išvakarėse išgerto alkoholio kiekio bei laiko, per kurį jis buvo išgertas, galima daryti prielaidą (ypač tais atvejais, kai buvo gerta daug ir ilgai), kad pagirios šiems asmenims gali pradėti reikštis pradėjus darbą.

Mūsų tyrimo duomenys gali būti naudingi siekiant keisti darbuotojų alkoholio vartojimo įpročius, aiškinant jiems apie alkoholio pašalinimo iš organizmo laiką, pagirių sindromo įtaką darbo našumui, alkoholio žalą geriančiajam ir aplinkiniams. Mūsų tyrimas atskleidė, kad įmonėse, turinčiose neblaivumo patikros sistemą, teigiamų testų rodiklis gana žemas – 0,32 proc. O vienintelio Lietuvoje atlikto tyrimo, kuris rėmėsi subjektyviu pačių darbuotojų vertinimu, rezultatai rodo, kad 6 proc. darbuotojų dirbo apsvaigę nuo alkoholio. Asocijuojant šiuos duomenis galime daryti išvadą, kad blaivumo patikros darbo vietoje gali būti efektyvi alkoholio problemų darbo vietoje valdymo priemonė.

Ateityje turimi blaivumo patikrų duomenys galėtų būti nagrinėjami integruojant papildomus duomenis, kurie leistų blaivumo patikrų rodiklius susieti su darbo našumo rodiklių kaita, pagiriomis, atsitiktinių ir nuolatinių blaivumo patikrų metodų efektyvumu.

Padėka

Mokslinis tyrimas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal priemonę Nr. 09.3.3-LMT-K-712 „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“.

Literatūra

- Aas, R. W., Thørrisen, M. M., Innerby, C. K., Skogen, J. 2018. “Alcohol and Impairments at Work and Home: How Much Matters More than How Often.” *Journal of Drug Abuse* 4(1): 1–3.
- Astrauskienė, A., Bulotaitė, L. 2011. „Lietuvos gyventojų, vairavusių apsvaigus nuo alkoholio, alkoholio vartojimo įpročiai“. *Visuomenės sveikata* 1(52): 82–90.
- Brady, J. E., Baker, S. P., DiMaggio, C., McCarthy, M. L., Rebok, G. W., Li, G. 2009. “Effectiveness of mandatory alcohol testing programs in reducing alcohol involvement in fatal motor carrier crashes.” *American Journal of Epidemiology* 170(6): 775–782.
- Brown, D., Rhinds, D. 2019. “Drugs and alcohol in the workplace.” In *Fitness for Work: The Medical Aspects*, eds. J. Hobson, J. Smedley, 297–318. Oxford: Oxford University Press.
- Buvik, K., Moan, I. S., Halkjelsvik, T. 2018. “Alcohol-related absence and presenteeism: Beyond productivity loss.” *International Journal of Drug Policy* 58: 71–77.
- Chenet, L., Britton, A., Kalėdienė, R., Petrauskienė, J. 2001. “Daily Variations in Deaths in Lithuania: the Possible Contribution of Binge Drinking.” *International Journal of Epidemiology* 30: 743–748.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 452 „Dėl Transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo ar apsvaigimo nustatymo taisyklių patvirtinimo ir leidžiamos etilo alkoholio koncentracijos darbo metu nustatymo“ pakeitimo TAR, 2017-06-12, Nr. 9871. Internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e60e28144f6811e78869ae36ddd5784f>.
- Dirbk blaivus. 2019. *Blaivumo patikra: išmanusis alkotesteris, be rūpesčių*. Prieiga internete: <https://worksober.com/lt/>.
- Drummond-Lage, A. P., de Freitas, R. G., Cruz, G., Perillo, L., Paiva, M. A., Wainstein, A. J. A. 2018. “Correlation between blood alcohol concentration (BAC), breath alcohol concentration (BrAC) and psychomotor evaluation in a clinical monitored study of alcohol intake in Brazil.” *Alcohol* 66: 15–20.
- Elder, R. W., Shults, R. A., Sleet, D. A., Nichols, J. L., Zaza, S., Thompson, R. S. 2002. “Effectiveness of sobriety checkpoints for reducing alcohol-involved crashes.” *Traffic Injury Prevention* 3(4): 266–274.

- Gjerde, H., Christophersen, A. S., Moan, I. S., Yttredal, B., Walsh, J. M., Normann, P. T., Mørland, J. 2010. "Use of alcohol and drugs by Norwegian employees: a pilot study using questionnaires and analysis of oral fluid." *Journal of Occupational Medicine and Toxicology* 5(1): 116–126.
- Gjerde, H., Normann, P. T., Pettersen, B. S., Assum, T., Aldrin, M., Johansen, U., ... & Mørland, J. (2008). Prevalence of alcohol and drugs among Norwegian motor vehicle drivers: a roadside survey. *Accident Analysis & Prevention*, 40(5), 1765–1772.
- Jasilionis, D. 2003. *Lietuvos gyventojų mirtingumo miesto-kaimo skirtumų sociodemo-grafiniai veiksniai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
- Lietuvos metrologijos inspekcija. 2016. *Matavimo priemonės patvirtinimo tipo (Alcotester IPS-A1) sertifikatas* 2016-10-28 Nr. 2520.
- Marques, P. H., Jesus, V., Olea, S. A., Vairinhos, V., Jacinto, C. 2014. "The effect of alcohol and drug testing at the workplace on individual's occupational accident risk." *Safety science* 68: 108–120.
- Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. 2014. *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos darbo vietose rekomendacijos*. Prieiga internete: <http://old.ntakd.lt/files/prevencija/rekomendacijos.pdf>.
- Pidd, K., Roche, A. M. 2014. "How effective is drug testing as a workplace safety strategy? A systematic review of the evidence." *Accident Analysis & Prevention* 71: 154–165.
- Room, R., Ferris, J., Laslett, A. M., Livingston, M., Mugavin, J., Wilkinson, C. 2010. "The drinker's effect on the social environment: a conceptual framework for studying alcohol's harm to others." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 7(4): 1855–1871.
- Slavinskienė, J. 2015. „Asmenų, netekusių teisės vairuoti transporto priemonę, alkoholio vartojimo ir rizikingo vairavimo sąsajos“. *Tiltas į ateitį* 1 (9): 91–96.
- Snowden, C. B., Miller, T. R., Waehrer, G. M., Spicer, R. S. 2007. "Random alcohol testing reduced alcohol-involved fatal crashes of drivers of large trucks." *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* 68(5): 634–640.
- Tamutienė, I. 2014. „Alkoholio vartojimo ir priklausomybės nuo alkoholio sąvokų apibrėžties problematika: socialinės dimensijos įtraukties aspektas“. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas* 5 (3): 178–201.
- Tobutt, M. C. 2012. *Alcohol at work: managing alcohol problems and issues in the workplace*. Burlington: Gower Publishing, Ltd.
- Tsanacis, L., Wicks, J. 2015. "Workplace Drug Testing." In *Hair Analysis in Clinical and Forensic Toxicology*, eds. P. Kintz, A. Salomone & M. Vincenti, 197–239. London: Academic Press.
- Van Schroyen Lantman, M., JAE van de Loo, A., Mackus, M., C Verster, J. 2016. "Development of a definition for the alcohol hangover: consumer descriptions and expert consensus." *Current Drug Abuse Reviews* 9(2): 148–154.
- Verster, J. C., Alford, C., Bervoets, A. C., de Klerk, S., Grange, J. A., Hogewoning, A., Raasveld, S. J. 2013. "Hangover research needs: proceedings of the 5th alcohol hangover research group meeting." *Current Drug Abuse Reviews* 6(3): 245–251.

- Verster, J. C., Van Der Maarel, M. A., McKinney, A., Olivier, B., De Haan, L. 2014. "Driving during alcohol hangover among Dutch professional truck drivers." *Traffic Injury Prevention* 15(5): 434–438.
- Veryga, A., Stanislavovienė, J., Ignatavičiūtė, L., Štelemėkas, M., Liutkutė, V. 2013. „Probleminio alkoholio vartojimo įvertinimas tarp 15–74 metų amžiaus Lietuvos gyventojų naudojant AUDIT metodiką“. *Sveikatos mokslai* 23(5): 22–28.
- Yonamine, M., Sanches, L. R., Bismara Paranhos, B. A. P., de Almeida, R. M., Andreuccetti, G., Leyton, V. 2013. "Detecting alcohol and illicit drugs in oral fluid samples collected from truck drivers in the state of Sao Paulo, Brazil." *Traffic Injury Prevention* 14(2): 127–131.

Gauta 2019 03 14

Priimta 2019 08 12

ILONA TAMUTIENĖ

DAUMANTAS STUMBRYŠ

Drinking Culture and Results of Workplace Alcohol Testing in Lithuanian Companies

Summary

Alcohol consumption and alcohol related mortality rates are among the highest in Lithuania compared to other EU countries. Many epidemiological researches have been conducted in the field of alcohol related problems in Lithuania, however, this is the first study based on unique alcohol testing in the workplace database. Overall 2 626 903 alcohol workplace tests were analyzed. Routine and random alcohol at a workplace tests were conducted during the period of January 1– December 31, 2018 in different business companies in Lithuania. The results of descriptive statistical analysis show that 0.32% of all alcohol workplace tests were positive. The average blood alcohol concentration was 0.41 per mille among positive test results. Majority of positive tests (64.46%) did not exceeded 0.4 per mille – blood alcohol concentration at a workplace limit in Lithuania. The results of frequency analysis demonstrated that positive test frequency was statistically significantly higher in July (0.48%) and August (0.44%) compared to the annual average (0.32%). Frequency analysis by weekdays results showed that positive test frequency was highest on Mondays (0.42%). Thus, positive test prevalence was higher in summer months, after weekends and national holidays. The results of our research highlighted hangover at a workplace problem related to drinking culture in Lithuania. Furthermore, routine alcohol testing system at a workplace may prevent losses of productivity and workplace accidents.

Keywords: alcohol control, blood alcohol concentration, drinking culture, harmful alcohol use, workplace alcohol testing.